

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

AB'NİN ENERJİ POLİTİKASI VE DIŞ
POLİTİKASININ BULUŞMA NOKTASI: ENERJİ
DİPLOMASİSİ

Çisel İLERİ
İKV Proje Müdürü

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI

AB'NİN ENERJİ POLİTİKASI VE DIŞ POLİTİKASININ BULUŞMA NOKTASI:

ENERJİ DİPLOMASİSİ

Çisel İleri, Proje Müdürü

Günümüzde sıkça kullanılan kavramlardan biri olan 'enerji diplomasisi' ile ilgili olarak AB uzun zamandır beklenen adımı attı ve 20 Temmuz 2015 tarihinde Dış İlişkiler Konseyi Toplantısı'nda AB Enerji Diplomasisi Eylem Planı'nı (*EU Energy Diplomacy Action Plan*)¹ kabul etti. Avrupa Komisyonu, Avrupa Dış Eylem Servisi (*European External Action Service - EEAS*) ve Üye Devletlerce hazırlanan Eylem Planı, AB'nin bu yılın Şubat ayında açıkladığı Enerji Birliği stratejisinin dış ilişkiler alanındaki hedeflerine erişilmesinde bir yol haritası niteliğinde. Avrupa Komisyonu'nun İklim Eylemi ve Enerjiden Sorumlu Üyesi Miguel Arias Cañete'nin kısaca özetlediği üzere kaynakların ve rotaların çeşitlendirilmesine, enerji güvenliğine, iklimin korunmasına ve temiz enerjinin küresel olarak desteklenmesine odaklanan Eylem Planı AB'nin enerji ve iklim değişikliği konusundaki diplomatik çabalarında etkili bir araç olacaktır.

GENEL TESPİTLER

- ✓ AB'nin Şubat ayı içerisinde açıkladığı Enerji Birliği kapsamında attığı önemli adımlardan birisi AB Enerji Diplomasisi Eylem Planı'nın kabul edilmesidir. Böylece Enerji Birliği'nin sadece AB iç politikalarına değil dış politikasına da odaklandığı ortaya koyulmuştur.
- ✓ AB'de enerji diplomasisi alanındaki ortak girişimler oldukça yenidir. Kabul edilen Eylem Planı bugüne kadar gelinen en üst noktadır.
- ✓ Avrupa Komisyonu enerji dış politikası alanında tek ses olarak konuşulmasının önemini sürekli ve ısrarla vurgulamaya başlamıştır. Eylem Planı'nda bu vurgu kuvvetlice yapılmıştır.
- ✓ Üye Devletlerin hassas olduğu enerji politikasına ilişkin egemenlik alanlarına saygı gösterileceği, bu alanların sınırlarının korunacağı ısrarla belirtilmiştir.
- ✓ Eylem Planı'nda finansal araçlardan uluslararası kurumlardaki pozisyona, DTÖ altındaki düzenlemelerden çok taraflı anlaşmalara kadar dış politika araçlarının neredeyse tamamı ele alınmıştır.
- ✓ AB'nin dış enerji politikası sadece enerji arz güvenliğine değil aynı zamanda ticarete ve yatırımlara da odaklanmaktadır.
- ✓ AB enerji diplomasisi gibi önemli bir alanda yol haritasını çizerken enerji merkezi olma hedefini defalarca vurgulayan Türkiye'nin de kendi önceliklerini ve stratejisini kapsamlı belgelerle kamuoyuna açık biçimde ortaya koyması gerekmektedir.

¹ European Commission, "Council conclusions on energy diplomacy", 20 Temmuz 2015, Brüksel.

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10995-2015-INIT/en/pdf> Erişim tarihi: 24.07.2015

AB’de Enerji Diplomasisinin Kısa Hikâyesi

Enerji politikasının dış politika ayağının geliştirilmesi son yıllarda Birliğin gündemine daha sık gelmektedir. Bu konuda atılan ilk somut adım 2011 yılı Şubat ayında düzenlenen AB Konsey Toplantısı’nın sonuçlarında AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi’nin çalışmalarına enerji güvenliği boyutunu da eklemeye davet edilmesidir. Ancak ilk defa kapsamlı bir dış enerji politikasının belirlenmesi 7 Eylül 2011 tarihinde yayımlanan “AB Enerji Politikası: Sınırlarımızın Ötesinde Ortaklarla Kenetlenmek”² isimli Komisyon tebliğ ile gerçekleşmiştir. Söz konusu tebliğ ve Kasım 2011’de düzenlenen AB Enerji Konseyi Toplantısı’nın sonuçları AB’nin dış politikası ile enerji politikasının birbirine uyumlaştırılmasının önemini altını çizmiştir.

Komisyon 13 Eylül 2013 tarihinde Kasım 2011’de düzenlenen AB Enerji Konseyi Toplantısı’nın sonuçlarının uygulanmasını izleyen raporunu açıklamıştır.³ Raporda geçen iki yıl içerisinde AB’nin çeşitli ortakları ile enerji işbirliğinin, yeni enerji anlaşmalarının müzakerelerinin arttığına dikkat çekilirken, küresel enerji piyasalarındaki hızlı değişimlere adapte olabilecek şekilde AB’nin dış enerji ilişkilerinde esnekliğin ve pragmatizmin korunması öne çıkmaktadır. Enerji politikasının dış önceliklerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için Komisyon, Yüksek Temsilci ve EEAS’nin birlikte çalışması gerektiğini belirten rapor, AB Üye Devletleri arasında koordinasyonun artması için sürekli çaba sarf edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. AB’nin dış enerji faaliyetlerinin Üye Devletler tarafından kurulan ikili işbirliklerinin yerini almayı değil, gerçek bir AB katma değeri olması halinde onları tamamlamayı hedeflemesi gerektiğinin yer aldığı raporda kuşkusuz öne çıkan an önemli husus AB’nin ortaklarına karşı tek bir ses olarak hareket etmesi gerekliliğidir.

AB Konseyi’nin talebi üzerine Komisyon’un Mayıs 2014’te kabul ettiği Avrupa Enerji Güvenliği Stratejisi’nde⁴ Birliğin enerji alanındaki hedefleri ile dış politika hedefleri arasında sinerjinin sağlanması öne çıkmış, dış enerji arzının çeşitlendirilmesi ve üçüncü ülkelerle tek bir ses olarak konuşabilmek yeniden vurgulanmıştır.

² European Commission, “The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders”, 7 Eylül 2011, Brüksel <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0539&from=EN> Erişim tarihi: 24.07.2015

³ European Commission, “Implementation of the Communication on Security of Energy Supply and International Cooperation and of the Energy Council Conclusions of November 2011”, 13 Eylül 2013, Brüksel <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0638&from=EN> Erişim tarihi: 28.07.2015

⁴ European Commission, “European Energy Security Strategy”, 28 Mayıs 2014, Brüksel. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN> Erişim tarihi: 30.07.2015

Avrupa Komisyonu tarafından bu yılın Şubat ayında açıklanan Enerji Birliği⁵ stratejisinde, “Küresel enerji piyasalarında Avrupa’nın daha güçlü rolü” başlığı altında Enerji Birliği’nin içeriye dönük bir proje olmadığı, enerji politikasının özellikle önde gelen üretici ve transit ülkeler tarafından bir dış politika aracı olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Belgede Enerji Birliği’nin belirlenen 15 eyleminden birisi güçlü ve birlik içerisinde bir AB’nin ortaklarıyla yapıcı biçimde ilişkilerini geliştirmesi ve enerji ve iklim konularında AB’nin tek bir ses olarak konuşmasını sağlayacak şekilde tüm dış politika araçlarının kullanılmasıdır. Bu kapsamda belirtilenler şu şekildedir:

- Avrupa Komisyonu, AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Üye Devletler AB’nin enerji ve iklim diplomasisini yeniden canlandıracaklardır.
- Komisyon, AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile birlikte AB’nin üçüncü ülkelerle enerji işbirliğini güçlendirecek, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğinin dâhil olduğu aktif bir gündem geliştirecektir.
- Komisyon enerji kaynaklarına ve Avrupa’nın enerji teknolojileri ve hizmetleri için yabancı pazarlara erişimini destekleyecek şekilde AB’nin dış ticaret politikasından azami faydalanacaktır.

Enerji Diplomasisine İlişkin Konsey Kararları

20 Temmuz tarihli Dışişleri Konseyi, Şubat 2015 tarihli Enerji Birliği stratejisinde ve 19-20 Mart 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesi sonuçlarında Enerji Birliği’nin dış boyutunun önemini tanıdığını belirterek, Enerji Birliği’nin ancak enerji politikasının iç ve dış boyutlarının pekiştirilmesi halinde gerçekleşebileceğini vurgulamıştır. AB Enerji Birliği’nin jeopolitik gelişmeleri dikkate alarak tutarlı bir AB dış politikası ve enerji politikası eylemleri ile desteklenmesi gerektiğini söyleyen Dışişleri Konseyi AB Enerji Diplomasisi Eylem Planı’nı memnuniyetle karşılamıştır. Konsey sonuçlarında öne çıkan vurgulardan birisi, her ne kadar enerji dış politikası alanında adım atılmış ve AB’nin bu alanda tek ses olarak konuşabilmesinin önemine değinilmiş olsa da Üye Devletlerin kendi enerji sepetlerini belirleme haklarına halel getirilmemesidir.

Konsey kararlarına göre Eylem Planı’nın uygulanışının izlenebilmesi için belirli başlıklar belirlenen temel öncelikler şu şekildedir:

- ✓ *Kaynakların ve rotaların çeşitlendirilmesi:* diplomatik destek Güney Gaz Koridoru’na, Güney Kafkaslar ve Orta Asya’ya; Doğu Akdeniz bölgesinin stratejik potansiyeline, Avrupa-Akdeniz enerji işbirliğine, Orta Doğu bölgesine, LNG potansiyeli dâhil olmak üzere Amerika, Afrika ve Avustralya’daki yeni enerji kaynaklarına odaklanması.

⁵ European Commission, “A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy ”, 25 Şubat 2015, Brüksel. http://ec.europa.eu/priorities/energy-union/docs/energyunion_en.pdf Erişim tarihi: 30.07.2015

- ✓ *Enerji ortaklıkları ve diyalog:* Ukrayna'ya yönelik ya da bu ülkeden geçen uzun vadeli enerji arzına ilişkin devam eden üçlü müzakerelerle uyumlu biçimde Komşuluk Politikası kapsamındaki üretici ve transit ülkelerle işbirliği fırsatlarının açılabilmesi için dış politika araçlarının kullanılması; Enerji Topluluğu'nun daha da güçlendirilmesi amacıyla tüm üyeler için enerji verimliliği de dâhil enerji reformlarının desteklenmesi. Koşulların uygun olması halinde, pazar açılımı, adil rekabet, çevrenin korunması ve güvenliği gibi alanlarda eşit şartlara dayanarak Rusya ile enerji ilişkilerinin yeniden şekillendirilmesi konusunda adım atılması.

Enerji ortaklıkları ve diyalogunun AB şirketlerine iş fırsatları yaratacak şekilde güvenli ve sürdürülebilir düşük karbon ve enerji verimli teknolojileri destekleyecek ilgili dış politika hedefleri ve iklim hedefleri ile uyumlu olması. Bunun yanında Üye Devletlerin kendi doğal kaynaklarını arama ve geliştirme haklarının korunması.

- ✓ *Nükleer güvenlik:* Üçüncü ülkelerde en yüksek standartlara erişilmesini desteklemeye devam edilmesi
- ✓ *Enerji mimarisi girişimleri ve çok taraflı girişimler:* AB enerji diplomasisinin G7/G20 ve 2015 sonrası sürdürülebilir kalkınma hedefleri gibi BM girişimleri, Uluslararası Enerji Ajansı Birliği Girişimi, Enerji Şartı'nın modernizasyonu, IRENA'nın yenilenebilir enerjiyi destekleme çabaları gibi ilgili enerji mimarisi girişimlerini ve çok taraflı girişimleri desteklemesi.

AB Enerji Diplomasisi Eylem Planı

AB Enerji Diplomasisi Eylem Planı dört madde altında şekillenmektedir:

- Düzenli yüksek düzey ilişkiler ile stratejik rehberliğin güçlendirilmesi,
- Enerji işbirliğinin ve diyalogunun oluşturulması ve daha da geliştirilmesi,
- Küresel enerji mimarisinin ve çok taraflı girişimlerin gelişmesi yönündeki çabaların desteklenmesi,
- Ortak mesajların ve enerji diplomasisi kapasitesinin güçlendirilmesi.

Bu dört maddenin Eylem Planı altındaki kapsamı şu şekilde açıklanmıştır:

Düzenli yüksek düzey ilişkiler ile stratejik rehberliğin güçlendirilmesi: Enerji Birliği'nin dış politika ayağını desteklemek için Dışişleri Konseyi düzenli olarak enerji diplomasisine ilişkin stratejik tartışma oturumları yapacaktır. Bu kapsamda güçlü, birleşik bir AB diplomatik desteğinden fayda sağlayacak önemli enerji meselelerine ilişkin tartışmalarla, dış politika ve jeopolitik alanda etkisinin yüksek olan küresel enerji gelişmeleriyle ilgili bilgi notları hazırlanacaktır. Bunlarda dış politika araçları, iklim hedefleri, İç Pazar'ın tamamlanması, piyasaların yakınlaştırılması hedefleri, araştırma alanında işbirliği, ticaret ve kalkınma yardımı araçları dikkate alınacaktır.

Enerji işbirliğinin ve diyalogunun oluşturulması ve daha da geliştirilmesi: AB komşu bölgelerdeki önemli enerji kaynağı ve transit ülkeler, kilit küresel ve bölgesel stratejik ortaklar ile mevcut ve yeni enerji işbirliklerini, enerji diyalogunu geliştirmeli, koşullar uygun olduğu takdirde Rusya ile enerji ilişkilerini yeniden şekillendirmelidir. Enerji Birliği Tebliği'nde belirtildiği gibi AB dış politikası, enerji kaynaklarının, tedarikçilerinin ve rotalarının çeşitlendirilmesini güçlendirecek ortaklara ve girişimlere öncelik vermelidir. Bunun yanında AB'nin güvenilir ve sürdürülebilir düşük karbonlu teknolojiler ve sistem çözümleri konusundaki birikimine dayanarak üçüncü ülkelerdeki sürdürülebilir enerji piyasaları desteklenmelidir.

Dış politika çabaları, AB'nin enerji teknolojilerindeki liderliği konusunda farkındalık yaratarak ve enerji teknolojilerinin ihracatını desteklemeye yardımcı olarak üçüncü ülkelerde ve/veya bu ülkelerle birlikte iş yaratmaya odaklanmalıdır.

Avrupa Komşuluk Aracı, katılım Öncesi Mali Aracı (IPA), Ortaklık Aracı ve Kalkınma İşbirliği Aracı gibi ilgili mali kaynaklar ve araçlar enerji diyalogu ve diplomatik girişimleri destekleyecek şekilde kullanılabilir.

Küresel enerji mimarisinin ve çok taraflı girişimlerin gelişmesi yönündeki çabaların desteklenmesi: Çok taraflı enerji kurumlarında ve çerçevelerinde ortak AB pozisyonuna erişmek için çabalar artırılmalıdır. Dış politika alanında önemli etkisi olan mevcut çok taraflı enerji kurumlarının güçlendirilmesine özel bir destek verilmelidir. Serbest ticaret anlaşmaları, DTÖ gibi iki taraflı ya da çok taraflı oluşumlarda, enerji yatırımları ve ticareti için istikrarlı, rekabete açık ve sürdürülebilir küresel yönetim sisteminin desteklenmesi için dış politikada tutarlılık sağlanmalıdır.

Ortak mesajların ve enerji diplomasisi kapasitesinin güçlendirilmesi: İkili ve çok taraflı girişimler altında önemli enerji meselelerinde AB'nin tek bir ses olarak konuşması için sistematik çaba gösterilmesi gerekmektedir. AB enerji diplomasisi için temel öncelikler ve zorluklarda ortak bir mesajın ve dilin kullanımını desteklemek için tüm dış politika araçları kullanılmalıdır. Enerji diplomasisi alanında görüş alışverişi yapılmasını sağlayan AB Enerji Diplomasisi uzmanları ağının çalışmaları sürdürülmelidir. Hâlihazırda devam eden AB Enerji Diplomasisi Haritası çalışmalarına dayanan tavsiyeler, AB kurumlarının ve Üye Devletlerin enerji diplomasisi kapasitelerinin etki ve uyum düzeyini iyileştirmelidir. Bağımsız düşünce kuruluşları, akademik dünya ve enerji sektörü ile iletişim artırılmalı, Üye Devletler ve komşu ülkelerdeki enerji altyapı projelerinin hazırlanması ve finansmanı için Uluslararası Finans Kurumları (AYB, AİKB vs. gibi) ile yakın koordinasyon içerisinde çalışılmalıdır.

Türkiye

AB'nin enerji diplomasisi alanında giderek vites büyütmesi, katılım müzakereleri sürecindeki bir ülke olan Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Kuşkusuz Enerji Diplomasisi Eylem Planı'nın hayata geçirilmesi Güney Gaz Koridoru'nun bir parçası olan, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla ilgili sorunlar yaşayan, Orta Doğu ve

Kafkaslardaki kaynak, tedarikçi ve geçiş ülkesi konumundaki komşularıyla ilişkilerini geliştirerek bir enerji üssü olmayı hedefleyen Türkiye için yeni soruları beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin Enerji Stratejisi'ne⁶ bakıldığında öne çıkan hususlar şunlardır:

- ✓ Kaynak ülke ve güzergâh çeşitliliğine gidilmesi,
- ✓ Enerji karışımında yenilenebilir enerjinin payını artırırken nükleer enerjiden de yararlanılmaya başlanması,
- ✓ Enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalarda bulunulması,
- ✓ Avrupa'nın enerji güvenliğine katkıda bulunulması.

Türkiye'nin Enerji Stratejisi'nde Rusya, Norveç ve Cezayir'den sonra Avrupa'nın dördüncü ana arteri olma, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenlerinde, üretici ve tüketici ülkeler arasında güvenilir bir transit ülke rolünü üstlenme ve dinamik bir enerji terminali konumu edinme hedefleri belirtilmiştir. Nitekim Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun son raporunda⁷ da Türkiye'nin enerji merkezi olmasında Avrupa için Türkiye'nin değerini ciddi olarak artıracak bir potansiyel olduğu belirtilmektedir. Raporda belirtildiği gibi Türkiye'nin enerji kaynaklarını ve rotalarını çeşitlendirme stratejisinin parçası olan üç unsur Şubat ayında açıklanan Enerji Birliği stratejisinde de güçlü biçimde altı çizilen Güney Gaz Koridoru'nun inşasıyla örtüşmektedir. Bunlar Şah Deniz Bölgesi'ndeki doğalgazın TANAP aracılığıyla Avrupa'ya iletilmesi, Irak ve Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (KRG) ile enerji ilişkilerinin geliştirilmesi, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz potansiyelidir. Ayrıca geçtiğimiz haftalarda İran ile P5+1 ülkeleri arasında varılan nükleer uzlaşısı sonucu fosil yakıt kaynakları açısından son derece zengin olan bu ülkenin uluslararası sisteme geri dönüşü de dikkate alınmalıdır. Ancak bölgedeki çatışmalar, Suriye'deki istikrarsızlık, İŞİD tehdidi gibi unsurlar Irak ve KRG ile ilişkileri, Kıbrıs sorunu ve İsrail ile gergin ilişkiler de Doğu Akdeniz'deki enerji dengelerini etkilemekte, Türkiye'nin enerji merkezi olma stratejik hedefine erişmesi için doğru enerji diplomasisi unsurlarını kullanmasını zorunlu kılmaktadır.

Bir diğer önemli husus serbestleşmenin sağlandığı, rekabetçi ve şeffaf bir enerji piyasası yaratılmasıdır. Türkiye bununla ilgili adımları AB müzakere süreci çerçevesinde atmaktadır. Ancak Türkiye ile katılım müzakerelerinde enerji başlığının açılmaması, bu dönüşümün hızını belirlemede AB çapasını denklemin dışına itmekte, küresel enerji piyasalarındaki gelişmelerle hükümetin önceliklerini temel unsur haline getirmektedir. AB çevrelerinde sıkça dile getirilen Enerji Topluluğu'na katılım konusu ise sorunludur.

⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Enerji Stratejisi", http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 06.08.2015

⁷ Independent Commission on Turkey, "Turkey in Europe: Breaking the Vicious Circle", 7 Nisan 2014, http://www.independentcommissiononturkey.org/pdfs/2014_english.pdf. Erişim Tarihi: 06.08.2015

Bilindiği üzere Enerji Topluluğu'na katılım enerji alanında AB müktesebatının üstlenilmesini gerektirmektedir ve Türkiye Enerji Topluluğu'nun gözlemci üyesidir. Bu noktada AB ile zaten katılım müzakereleri süreci devam ediyorken ve bu süreç kapsamında enerji başlığında Türkiye'nin müzakerelere başlaması için herhangi bir teknik engel bulunmazken, Türkiye açısından AB müktesebatının üstlenilmesini zorunlu kılacak Enerji Topluluğu üyeliği geçerli bir tercih olarak değerlendirilmemektedir.

Türkiye'nin Enerji Stratejisi'nde enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi hususunda öne çıkan yenilenebilir kaynaklardan azami fayda sağlanması ve 2023 yılında yenilenebilir enerjinin payının yüzde 30'a çıkarılması enerji diplomasisi açısından bir diğer önemli husustur. Yenilenebilir kaynakların kullanımı AB için tıpkı Türkiye için olduğu gibi iklim stratejisinin de önemli bir parçasıdır. Ancak Türkiye'nin AB raporlarına, değerlendirmelerine yansıyan yüzünde enerji arz güvenliği için öneminin altı çizilirken, çevre ve iklim değişikliği mücadele hedefleri kapsamında yeterince ön plana çıkmadığı görülmektedir. Bu noktada Türkiye'nin kendi enerji diplomasisinde AB'nin iklim değişikliği ile mücadele hedeflerine sunacağı katkının da altının çizilmesi son derece önemlidir. AB üyesi olan bir Türkiye'nin bu alanlardaki politikalara nasıl katkı sağlayacağını netleştirilerek sunulması, Türkiye'nin üyelik konusundaki kararlılığının daha iyi algılanmasını sağlayacaktır.

AB'nin enerji diplomasisinin önemli ayaklarından birisi enerji ürünlerinin ticareti ve yatırımlardır. Bilindiği üzere AB enerji verimli ürünlerde ve teknolojilerde dünya liderliğine oynamaktadır; bu çerçevede DTÖ şemsiyesi altında ve/veya kendi akdettiği STA'larda buna göre hareket edeceğini belirtmektedir. Bu noktada, "Türkiye enerji teknolojileri üreten bir ülke olma yolunda ne derece kararlıdır?", "sanayi stratejisini, teşvik mekanizmalarını ne ölçüde buna göre şekillendirmektedir?", "DTÖ çatısı altında bu konularda AB ile paralel mi hareket edecektir?", "kendi akdedeceği STA'larda enerji ürünleri ve yatırımları nasıl yer alacaktır?" gibi çok sayıda sorunun cevabının araştırılması gerekmektedir.

Elbette AB'nin enerji diplomasisindeki gelişmeler Türkiye açısından başka soruları da gündeme getirmektedir. Örneğin giderek daha fazla tek ses olarak konuşan ve hareket eden bir AB'ye karşı çıkarların buluşmadığı noktada Türkiye'nin tavrı nasıl şekillenecektir? Enerji diplomasisinin Türkiye açısından ne derece önemli olduğu dikkate alındığında, AB üyesi olduğunda bu alandaki AB tutumuna Türkiye'nin katkısı ne olacaktır? AB'nin 20 Temmuz'da ortaya koyduğu Eylem Planı'nın hedeflerine ne derece ulaştığını, başarılı olup olmadığını elbette zaman gösterecek. Ancak tüm bunların ötesinde öncelikle sorulması gereken soru şudur: Bu Plan'da belirtilen esaslar dikkate alınarak Türkiye de kendi stratejik öncelikleri, hedefleri ve öngörülerini çerçevesinde bir enerji merkezine dönüşebilmesi için elzem olan enerji diplomasisi alanında atacağı adımları ortaya koyan bir yol haritasını ne zaman ortaya koyacaktır?